Mobilisatiecomplexen

Wat waren dat ? Een korte beschouwing.

2019 Re-enactmentvereniging Dienstplicht Koude Oorlog

Figuur 1. MC Wilp. Gezicht vanaf de tankbaan op de spuitplaats en 2 loodsen. In een deel van de achterste loods was lang een geïmproviseerde rupswerkplaats.

Mobilisatiecomplexen

De Re-enactmentvereniging Dienstplicht Koude Oorlog (DKO) heeft als thuisbasis een deel van een opslagloods op een voormalig mobilisatiecomplex (mobcomplex) . Maar wat was dat eigenlijk en wat gebeurde daar gedurende de Koude Oorlog?

Nederland besloot al in het begin van de Koude Oorlog dat ons leger moest bestaan uit een deel parate en een deel mobilisabele eenheden. Probleempje was wel dat er veel te weinig kazernes en opslagruimtes waren op dat moment. Daarom werden er in de vijftiger jaren in snel tempo een aantal nieuwe kazernes voor de parate hap gebouwd en voor de mobilisabele eenheden een aantal grote en kleine magazijncomplexen. In totaal ruim 100 waarvan +/- 53 mobilisatiecomplexen. De voor een oefening of algehele mobilisatie opgeroepen militairen konden dan vanuit hun verzamelpunt naar zo'n complex gebracht worden om daar hun voertuigen, uitrusting, bewapening, munitie enz. op te halen. Een mobcomplex was dus eigenlijk gewoon een opslagplaats voor militaire voertuigen en materieel.

De opbouw van een Mobilisatiecompex.

De meeste complexen werden tussen 1951-1961 opgeleverd. Ze waren allen opgezet in een standaard vorm maar afwijkingen op basis van specifieke functies waren mogelijk.
Een complex bestond meestal uit de volgende gebouwen:

- Poortgebouw met ruimtes voor de wacht, kantine en kantoren voor de beheerder(s) en de complexcommandant.
- Werkplaatsen voor wiel- en/of rupsvoertuigen en algemeen materieel (ASMAT).
- Opslagloodsen voor materieel en voertuigen.
- Munitiebunker(s) en wapenkamer(s).
- Klimaatkamers voor verbindingsmaterieel en/of optische apparatuur.
- Opslagruimtes voor BOS (Benzine, Olie, Smeermiddelen) , gasflessen en accu's.
- Een was/spuitplaats voor voertuigen.
- Voorzieningen voor de interne brandweer.

Figuur 2. MC Loenen- Veldhuizen. AS-ploeg werkplaats met rechts de klimaatkamer.

De gebouwen waren aangelegd langs één of meer lusvormige, éénrichtings rondwegen zodat het laden van de voertuigen soepel verliep zonder elkaar in de weg te zitten. De voertuigloodsen lagen met de lange zijde aan de weg. Er voor was een ruime opstelplaats. Dit om te voorkomen dat de doorgaande wegen op het complex verstopt raakten. Veel complexen waren ook voorzien van een tankbaan met aan de einden keerlussen die als testbaan gebruikt kon worden en als opstelstrook voor vertrekkende colonnes. Voor de brandveiligheid werden de complexen voorzien van loofbomen en was er een blusvijver of waterkelder. Aan de buitenkant van het hek (met daarin nog een extra nood/achteruitgang) stonden één of meerdere dienstwoningen voor de bewakers/hondengeleiders.

Figuur 3. MC Bussum. De blusvijver, veel MC's veranderde in de loop der jaren in kleine natuurgebiedjes.

De organisatie.

De complexen zijn van het begin af aan organiek onderverdeeld geweest in drie landelijke rayons. De namen en de interne organisatie veranderde in de loop der jaren. Aanvankelijk vielen ze onder de Territoriale bevelhebbers Oost, West en Zuid (TBO,TBW en TBZ). Na een reorganisatie in 1975 werd alles samengevoegd onder verantwoording van het Nationaal Territoriaal Commando (NTC) en kwamen er 3 verzorgingscommando's. Ook weer onderverdeeld in Oost, West en Zuid (301 VZGCO, 302 VZGCO en 303 VZGCO). Eind tachtiger jaren ging onder invloed van alle veranderingen (techniek, wereldpolitiek enz.) weer het organisatieplan op de schop. Uiteraard ook weer andere benamingen: het werden nu drie regionale verzorgingsrayons resp. 770 VZGCO, 760 VZGCO en 750 VZGCO. Deze reorganisatie betekende ook het einde van de oude opzet in het onderhoudssysteem. Alles moest moderner en beter. Weer later, toen de complexen hun mobilisatiefunctie hadden verloren, veranderde er weer een hoop maar dat blijft nu verder buiten beschouwing.

Figuur 4. Herinneringstegeltjes van de verschillende VZGco's.

Het personeel en hun taken.

Tot ongeveer 1990 bestond de personele bezetting van een complex uit een klein aantal militairen op de sleutelfuncties en burgerpersoneel voor de werkplaatsen, kantoren en overige werkzaamheden. Het onderhoud aan materieel en voertuigen was enkel op 1ste en 2de echelons niveau. Zodra hoger echelons werk noodzakelijk was werd dit uitbesteed aan de regionale werkplaatsen. Minder onderhoudsgevoelig materieel of wat een specialisme vroeg, bijvoorbeeld verbindings-, geneeskundig- en geniematerieel of geschut werd op 1ste en 2de echelons niveau onderhouden door zogenaamde “mobiele ploegen” die rondreisden langs de complexen van het rayon waarbij ze hoorden. Alle algemene werkzaamheden m.b.t. uitrustingstukken zoals tenten, kleding enz. (AS-materiaal) alsmede het inrichten en onderhouden van de opslagloodsen was een taak voor het vaste personeel van een complex, in dit geval de zogenaamde AS-ploeg. Deze ploegen hadden er samen met de beheerders een dikke dagtaak aan om alle materieel te onderhouden en klaar te hebben voor een oefening . En daarna om de hele boel weer spic en span (opleggereed) in de opslagloodsen terug te zetten.

Brand en andere mogelijke calamiteiten had extra aandacht. Er was binnen een complex een zogenaamde BZB-ploeg (BedrijfsZelfBescherming) die bestond uit een aantal vrijwilligers. Zij hielden regelmatig brandweeroefeningen op het complex en beschikten over een blusaanhanger met (meestal) een naar eigen idee omgebouwde Nekaf jeep, Daf YA 126 of als het een groter complex was een echte brandweerwagen.

Ieder complex had wel een personeelsvereniging. Berucht waren de bijeenkomsten op vrijdagmiddag. Altijd gezellig en bij feestdagen was de traditionele “verloting” vaste prik.

Figuur 5. MC Elst/Rhenen. De brandweer Nekaf van de BZB.

Figuur 6. MC Mijdrecht. Een volledig model ingerichte opslagloods.

De opslag en onderhoud van het opgeslagen materieel.

De opslag in de loodsen was zoals we van de KL gewend zijn strak geregeld in diverse voorschriften. Dat was wel nodig ook want in tijden van paniek moest een hele eenheid binnen korte tijd volledig bepakt en bezakt de poort kunnen verlaten richting slagveld. Op een complex stonden meestal complete eenheden op bv. compagniesniveau opgeslagen. Maar het kon ook voorkomen dat er slechts een klein deel, een paar voertuigen of een eskadron/peloton, van een parate eenheid in de “mob” stond. In de loodsen stond de belading van voertuigen en aanhangers op pallets in hoofdgroepen naast de voertuigen. Elke eenheid had z’n eigen ElementairCodenummer (ELCO-nummer) en de Hoofdgroepen een BouwSteennummer (BWST-nummer). Bij uitgifte of inname kon eenvoudig aan de hand van detaillijsten (DL’s) gecontroleerd worden of alle delen van een bouwsteen aanwezig waren. Een bouwsteen kon van alles zijn: een voertuig , een keukenuitrusting, een uitrusting voor de veldkapper enz. enz.

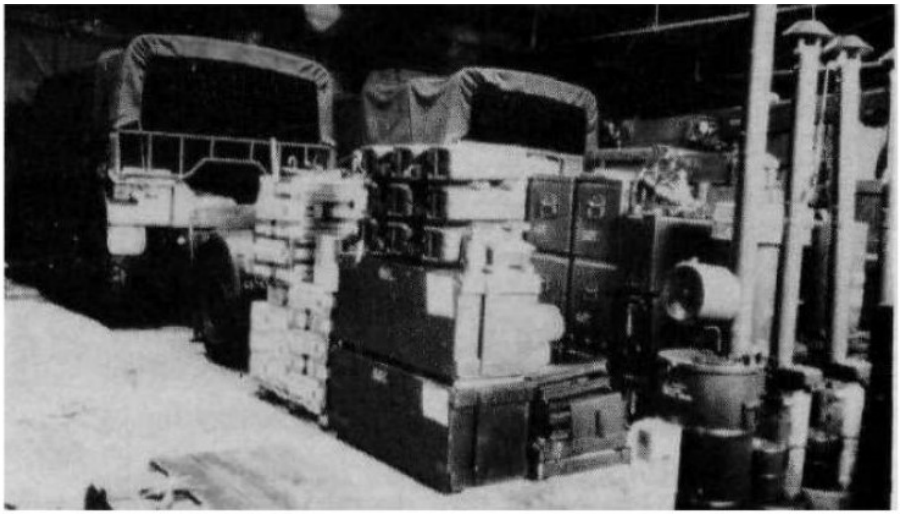

Figuur 7. Keukenuitrusting achter het voertuig.

Langdurige opslag vraagt speciale voorbereidingen, het zogenaamde “opleggereed” maken.

Een typische defensiekreet als “schoon, droog en ingetalkt” was hierbij van toepassing. Maar ook het overzichtelijk naar “naar rechtsgericht” opslaan in de stelling van bv. veldbedjes was belangrijk. Aan het netjes en logisch opslaan in de loodsen werd dan ook veel aandacht besteed. Corrosiegevoelige delen zoals (voertuig)gereedschappen werden licht ingevet en ingeseald . Andere materialen, bijvoorbeeld textiel en canvas, gingen schoon, strak opgevouwen en vooral droog de opslag in.

Materieel met verbrandingsmotoren zoals aggregaten, bouwmachines en voertuigen hadden hun eigen oplegvoorschriften. Dit opleggereed maken werd uitgevoerd in de wiel/rupswerkplaatsen door de monteurs van het complex of van een mobiele ploeg. Wielvoertuigen bijvoorbeeld werden op papier 1ste, 2de en 3de echelons in orde afgeleverd op het mobcomplex en dienden enkel nog klaar gemaakt te worden voor langdurige stilstand. Na een korte controle gingen de accu’s er uit werd de motorolie vervangen voor preserveerolie die max 1500km mocht blijven zitten, net genoeg om Duitsland te halen en wat heen en weer rijerij. Daarna nog doorsmeren, invetten/oliën, rubbers intalken, aftanken, enz. Eénmaal in de loods werden oa.de ruitenwisserarmen met houtblokjes van de ramen afgezet, het koppelingspedaal met een stuk hout ingetrapt vast gezet en de motor draaiend op verhoogd toerental af gesmoord door een halve liter preserveerolie in de carburateur te gieten tot die afsloeg. Preserveerlabel en onderhoudskaart aan het dashbord en klaar voor minstens een jaar tot de volgende onderhoudsbeurt of tot de volgende oefening.

Figuur 8. Het preserveerlabel.

Voertuigen en aanhangers die buiten opgeslagen stonden (sommige complexen hadden velden vol) werden volgens voorschrift nog wat verder ingevet en afgeplakt. Sommige voorschriften vervielen of veranderden in de loop der jaren. Zo was het een tijd lang gebruikelijk om op de banden op elk kwart 1,2,3, of 4 te zetten. Het voertuig moest dan elk kwartaal een kwart band verplaatst worden om vierkante banden van het stilstaan te voorkomen. Dit soort arbeidsintensieve handelingen verdwenen uiteindelijk.

Figuur 9. MC Oudemolen. Loods vol gloednieuwe Leopards 2A4 van 42Tkbat.

Rupsvoertuigen en getrokken geschut stonden uitgelijnd per eskadron/peloton in de loods. De munitie, eenvoudig demonteerbare vochtgevoelige richtmiddelen en radio's lagen apart opgeslagen in de klimaatkamers en munitiebunkers. De boorduitrusting stond in een grote kist naast de tank of het stuk. Bij deze voertuigen bleven de accu's vaak wel ingebouwd. Schietbuizen en de blanke metaaldelen werden gepreserveerd met een mengsel van preserveerolie(C-642) en zuurvrije vaseline (PX7) en daarna afgeplakt met zuurstofverdrijvend gasdamp VCI papier en folie. Rubberdelen zoals mangat afdichtrubbers in de koepel van een gevechtstank werden behandeld met een mengsel van glycerine en talkpoeder. Later werd dat vervangen door siliconenvet. Na de komst van modernere wapensystemen zoals de PRTL en de Leopard 2A4 bleek al snel dat er extra voorzieningen nodig waren om de vochtigheid van de apparatuur in de tanks in toom te houden. Ze kwamen via een slurf van een luchtconditioneringsapparaat te hangen.

Figuur 10. Veel gebruikte preserveermiddelen voor metaal : Rollen VCI-papier en vellen waspapier.

Maar ondanks alle goede zorgen en regelmatig onderhoud ging er bij het weer in gebruik nemen toch nog regelmatig wat kapot…stilstand = achteruitgang…

Figuur 11. MC Wassenaar. Buitenopslag GMC kippers.

Voertuigen in de buitenopslag, vaak de oudere, soms nog uit WOII stammend waren het onbetrouwbaarst. Vocht had vrij spel gehad, uitlaten vielen er zo onder uit, canvas zeilen scheurden in stukken. Maar ook voertuigen die binnen stonden kregen op de lange duur toch mankementen als olie- , en waterlekkages en remproblemen. Vaak begon dat al “spontaan” tijdens het opstellen van de vertrekkende colonne en later op weg naar het oefengebied. Heel vreemd maar nagenoeg alle voertuigen kwamen aan het eind van de oefening altijd rijdend terug op het complex….. dat dan weer wel…. Ander aandachtspuntje voor vooral het AS-personeel was het verschijnsel muizen en aanverwante diersoorten. Gek op textiel/canvas van bv. tenten en slaapzakken en 10 in 1 voedselpakketten….

Figuur 12. MC Elst-Rhenen. 155mm getrokken geschut met hun trekkende voertuig van 134 AfdVA ,gepreserveerd opgesteld in de loods.

Het dagelijkse leven op het complex.

Over de activiteiten op een mobcomplex werd en wordt vaak wat neerbuigend gedacht. Er zou weinig gedaan worden en saai zijn: wat kan er nou kapot gaan aan stilstaand materieel. Toegegeven, een mobilisatiecomplex kon er voor de bezoekende buitenstaander knap "slapend' uitzien. Maar dat leek maar zo, achter de deuren van de loodsen werden de opgeslagen goederen volgens strak schema onderhouden en er was altijd wel (rijdend) materieel dat klaar gemaakt moest worden voor langdurige opleg of dat reparaties nodig had. Bovendien werd het onderhoud aan het oudere materieel steeds intensiever en complexer. Een relatief kleine ploeg burgerpersoneel was hier dagelijks mee bezig onder soms primitieve omstandigheden. De werkplaatsen voldeden lang niet aan alle arbo-eisen die we nu normaal vinden. Voor de mobiele ploegen waren er meestal helemaal geen faciliteiten.

Figuur 13. MC Alverna. Mobiele ploeg geschut 301VZGco voor de opslagloods aan het werk. met Centurions van 58Tkbat.

Pas met de komst van het nieuwe materieel en na de HONS (Herstructurering Onderhoud Nationale Sector) eind tachtiger jaren- begin jaren negentig werden er moderne werkplaatsen gebouwd. …… Maar toen hoefde het al bijna niet meer.

Figuur 14. MC Wilp-Klarenbeek. Tijdelijke werkruimte voor onderhoud en reparatie wapensysteem Leopard 2A4.

Echt hectisch werd het tijdens herhalingsoefeningen zoals bv. “Donderslag” en “Oversteek”. De “afhaalfunctionarissen” moesten in samenwerking met de complexcommandant zorgen dat alle materialen en voertuigen binnen bepaalde tijd de poort uit kwamen. Hoe dan ook. Het mobcomplexpersoneel was druk met het uitgiftegereed maken van de uitrustingen en voertuigen. Herhalers en opgeroepen beroepsmilitairen stroomden binnen om hun spullen op te halen en kregen vaak nog een paar (opfris)lessen. Preserveringen werden verwijderd, voertuigen moesten beladen en langs de munitiebunkers om vervolgens opgesteld worden in de colonne. In sommige gevallen was er niet eens direct een organiek voertuig aanwezig. Materieel dat bv. op de rijopleidingen dienst deed maar wel bij een mobilisabel bataljon behoorde kwam later op diepladers binnen en moest nog geheel gecontroleerd en beladen worden. Dat dat niet altijd geheel volgens plan verliep mag duidelijk zijn…..Al met al waren het chaotische dagen op het mobcomplex maar de boel ging altijd netjes op tijd de deur uit.

Figuur 15. Opgeroepen tankbemanningen met plunjebaal voor hun Centurions.

En dan maar afwachten hoe het weer terug komt, om dan weer opnieuw te beginnen met opleggereed maken.

Figuur 16. MC Elst/Rhenen. Burgerpersoneel bij de opgestelde colonne.

Na de val van de muur.

Tussen grofweg 1950 en 1990 waren de mobilisatiecomplexen in bedrijf. Al snel na de val van de muur begon de politiek te trekken in de defensie-organisatie. Het was tenslotte vanaf dat moment eeuwig vrede. Het hele mobilisatiesysteem kon op de schop. Met andere woorden : niet meer nodig, doe maar weg. Daarnaast was er ook net in 1989 een begin gemaakt met een reorganisatie van het onderhoudssysteem waardoor bijvoorbeeld de diverse mobiele ploegen opgeheven werden.

Gevolg van dit alles was dat veel mobcomplexen redelijk snel werden afgestoten en in sommige gevallen geheel "aan de natuur werden teruggegeven". Het opgeslagen materieel werd vaak direct afgevoerd naar de domeinen en kwam bij dumps maar soms ook gewoon bij andere legers terecht. Achteraf misschien allemaal wel iets te snel gegaan…….

Einde oefening.

Figuur 17. MC Deurne. Ombouw naar bedrijventerrein.

Overzicht mobilisatiecomplexen in Nederland

ALVERNA
BAARLE-NASSAU
BENSCHOP
BERGEN
BEST
BUSSUM
DE BILT
DONGEN
DEURNE-VLIERDEN
EGMOND AAN DEN HOEF
ELSENDORP
ELST/RHENEN
FORT BIJ AALSMEER
FORT AAN DE BAKKERSKIL
FORT AAN DE KLOP
FORT AAN DE UPPELSE DIJK
GORINCHEM
HARDERWIJK
HEESCH
HILVERSUM/NIEUW LOOSDRECHT
HOOGLAND
JAARSVELD
KAMPEN
LANGEBOOM
LIESHOUT
LOPIK
MAASLAND
MIJDRECHT
MILL-NOORD
NISTELRODE
ODIJK
OSSENDRECHT
PURMEREND
RIPS-OPLOO
SOESTERBERG
SPOORDONK
TILBURG
SLEEUWIJK/WERKENDAM
UITGEEST-STATION
VALKENSWAARD
VELDHUIZEN-LOENEN
VLISSINGEN
VOORSCHOTEN
VOORTHUIZEN
WANROIJ
WEERT
WEESP
WILP-KLARENBEEK
YSSELSTEIN
ZEELAND

REFERENTIES

- “Reservisten in de koude oorlog” / prof. Dr. J. Hoffenaar / Militaire spectator 1-2007
- “Materiële mobilisatievoorbereiding” / Lnt-kolonel der artillerie P.Wattel / mil. spectator
- “Te koop wegens vrede”/ van Lankveld en Schuwer/ BSc Thesis juni 2010
- “Verkocht wegens vrede” / Dienst landelijk gebied mei 2011
- “Met de blik naar het oosten” / J.Hoffenaar-B.Schoenmaker

Websites

- https://nl.wikipedia.org/wiki/Mobilisatiecomplex
- https://studio-domeinzicht.jouwweb.nl/militaire-herhalingskamp
- https://spannendegeschiedenis.nl/koude-oorlog/alverna-mobilisatiecomplex
- https://www.rhenensebetuwsecourant.nl/nieuws/algemeen/635289/oud-commandant-mob-complex-we-waren-alert-op-de-slaapzakken-
- http://www.forten.info/index.htm?http://www.forten.info/catalogus/ko-magazijnen/lijst-3.htm
- http://www.coldwar.nl/
- http://www.mobveldhuizen.nl/
- http://www.41dko.eu/

Herkomst foto’s

- Voorpagina : MC Wilp , Google Earth
- Figuur 1 : eigen opname R. de Bie
- Figuur 2 : mobveldhuizen.nl
- Figuur 3 : nimh.nl
- Figuur 4 : marktplaats.nl
- Figuur 5 : eigen opname H.Bergers
- Figuur 6 : nimh.nl
- Figuur 7 : nimh.nl
- Figuur 8 : eigen opname R.de Bie
- Figuur 9 : nimh.nl
- Figuur 10 : profipack.nl
- Figuur 11 : nimh.nl
- Figuur 12 : eigen opname H.Bergers
- Figuur 13 : eigen opname R. de Bie
- Figuur 14 : eigen opname R. de Bie
- Figuur 15 : nimh.nl
- Figuur 16 : eigen opname H.Bergers
- Figuur 17 : Eindhovensdagblad.nl

Vereniging Dienstplicht Koude Oorlog
p.a.Traay 108 a, 3971 GS Driebergen-Rijsenburg
e-mail: GC@41dko.nl
website: www.41DKO.nl

Lid van het Landelijk Platform Levende Geschiedenis